

علم أصول الفقه

٢٥-٢-٩١ مبادئ مختص تصديقي ٨١

دراسات الأستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- از قدیم بین شیعه و سنی در این که «آیا شأن نبوت افضل شؤن است یا شأن امامت» اختلاف بوده است.
- اکثریت شیعه در مقام اثبات این معنا هستند که شأن امامت بالاتر از شأن نبوت است.
- بنابراین مسأله‌ی افضلیت شأن نبوت، امری مسلم و مورد تسالم همه نیست تا ابتدائاً بدان تمسک جوییم.

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- اما فرضاً بپذیریم که شأن نبوت افضل شئون است، آیا صرف
افضلیت اقتضا می‌کند که افعال و گفتار مشکوک را بر این شأن حمل
کنیم؟
- افضلیت مورد نظر یک افضلیت ثبوتی است. یعنی بر فرض پذیرش
این افضلیت، کسی که به شأن نبوت می‌رسد، در عالم واقع و ثبوت
از موقعیت بالاتری برخوردار است.

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- اما بحث ما هم اکنون در مورد کسی است که از تمامی شؤون برخوردار است. هم شأن نبوت دارد، هم شأن امامت، هم شأن قضاوت و هم شأن بشری و طبیعی.
- اگرچه حسب فرض از حیث ثبوتی مقام نبوتش از ارزش بیشتری برخوردار است، اما رفتار و گفتار او می‌تواند از هر یک از شؤون او ناشی شود و ما هیچ اصل و قاعده‌ای بدین مضمون نداریم که «اصل آن است که فعل و سخن دارنده‌ی تمام شؤون از بالاترین شأن وی نشأت می‌گیرد؛ مگر این که خلاف آن ثابت شود».

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- ادنی شأن چنین انسانی نیز ممکن است منشأ رفتار و گفتارش باشد. به بیان دیگر افضلیت و اشرفیت ثبوتی هیچ اقتضای اثباتی ندارد.

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- در دلیل دوم بیان می‌شود که حمل بر شأن نبوت فایده‌ی بیشتری دارد. اما آیا به دلیل این که می‌خواهیم فایده‌ی بیشتری به دست آوریم، باید بر این شأن حمل نماییم؟
- فرض کنیم شأن نبوت ثبوتاً از فایده‌ی بیشتری برخوردار باشد، اما اثباتاً چگونه چنین چیزی دلیل بر وجوب حمل ما بر این شأن است؟ چه بسا امر مورد نظر اصلاً دینی نباشد، آیا جایز است به بهانه‌ی این که می‌خواهیم فایده‌ی بیشتری داشته باشیم، بر دینی بودن از یک سو، و بر شأن نبوت از سوی دیگر حمل نماییم؟! مسلماً چنین نیست.

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- دلیل سوم بر این ادعا، تمسک به قاعده‌ی اعم اغلب بود. دلیل مذکور به دو شکل قابل تصویر است. یک شکل همان است که در هنگام توضیح این دلیل، بیان نمودیم و ظاهراً مقصود کسانی چون میرزای قمی که این دلیل را مطرح کرده‌اند، همین شکل بوده است. اما واقعاً نتیجه‌ی چنین قاعده‌ای - که در اصول شرح آن می‌گذرد - چیست؟

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- بیابید به مثال بازار که در قبل اشاره کردیم، نظری بیفکنیم. وارد بازاری می‌شویم که می‌دانیم ۹۰٪ فروشندگان آن مسلمان و ۱۰٪ غیر مسلمانند. بنابراین اگر به یک فرد بازاری که نمی‌دانیم مسلمان است یا غیر مسلمان، مراجعه کنیم، ۹۰٪ احتمال می‌دهیم مسلمان باشد و ۱۰٪ غیر مسلمان. به عبارت دیگر از آنجا که اطلاع ما کل دایره را در بر می‌گیرد، هر یک از افراد ابتدائاً از همین احتمالات برخوردار هستند. احتمال مسلمان بودن هر یک ۹۰٪ و احتمال غیر مسلمان بودن آنها ۱۰٪ است.

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- حال اگر آمار ما درست باشد و واقعاً اعم و اغلبی وجود داشته باشد، ما حکم می‌کنیم افرادی که در مسلمان بودنشان شک داریم، مسلمانند. اما این حکم ما چه مقدار حجیت دارد؟ یقیناً بر طبق قاعده‌ی مذکور ظن ما بر مسلمان بودن وی تقویت می‌شود و هرگز یقین پیدا نمی‌کنیم. پس حکم ما مفید ظن است.

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- در بحث مورد نظر یعنی افعال و گفتار مشکوک پیامبر صلی الله علیه و آله نیز مطلب همین گونه است. در آنجا هم ما به حکم ظن خویش می‌گوییم: این موارد از شأن نبوت صادر شده‌اند.

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- اینجا است که مطلب دیگری مطرح می‌شود: ما دلیلی بر حجیت مطلق ظنون نداریم. بنابراین باید حجتی برای ظن مذکور بیابیم. میرزای قمی که بحث مذکور را یکی از موارد قاعده می‌شمارد، قایل به اسناد باب علم است، در نتیجه مطلق ظنون را حجت می‌داند. برای وی استفاده از قاعده مشکلی ایجاد نمی‌کند. اما دیگرانی که چه از باب اسناد و چه از باب دیگر، مطلق ظن را حجت نمی‌دانند، برای حجیت هر ظنی باید دلیل خاصی اقامه کنند. قاعده‌ی اعم اغلب با شکلی که بیان شد نهایتاً مفید ظن است و این افاده‌ی ظن، حجیتی در پی ندارد.

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- بله اگر بگوییم همه‌ی اینها، رفتارها و گفتارهای حضرت صلی الله علیه و آله است و نسبت بخش مجهول همان نسبت بخش معلوم است؛ یعنی این وحدت را مفروض بگیریم - که قاعدتاً در رفتارها و گفتارهای یک شخص قابل قبول است - ، می‌توانیم احتمال موجود در بخش معلوم را به بخش مجهول سرایت دهیم. البته ممکن است ارزش احتمال دقیقاً باقی نماند و کاهش پیدا کند، اما به هر حال احتمال قابل جریان خواهد بود.

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- برای واضح شدن مطلب اخیر به مثال زیر توجه نمایید:

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- فرض کنید کارخانه‌ای جعبه‌هایی حاوی مهره‌های قرمز و سیاه تولید می‌کند و بسته بندی جعبه‌ها به گونه‌ای است که تعداد مهره‌های سیاه و قرمز در همه‌ی جعبه‌ها یکسان است. با علم به این مطلب اگر بدانیم از مجموع ۱۰۰ مهره‌ای که در هر جعبه وجود دارد، ۹۰ تا قرمز و ۱۰ تا سیاه است، می‌توانیم بگوییم: هر مهره‌ای که از جعبه برداریم به احتمال ۹۰٪ قرمز و ۱۰٪ سیاه است و این احتمال برای تک تک مهره‌ها در تمامی جعبه‌ها ابتدائاً وجود دارد. اما اگر یقین به یکسانی تمامی جعبه‌های تولید شده نداریم و به احتمال ۹۰٪ می‌دانیم که جعبه‌ها مثل هم هستند، در این صورت احتمال این که مهره‌ی خارج شده، قرمز باشد، ۸۱٪ خواهد بود (یعنی حاصل ضرب دو احتمال در هم). در اینجا اگرچه باز احتمال قرمز بودن مهره بیش از سیاه بودن آن است؛ اما درصد احتمال و ارزش آن کاهش یافته است.

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- اگر یقین داریم که رفتارهای معلوم و رفتارهای مجهول پیامبر صلی الله علیه و آله صد در صد مثل هم هستند، عیناً همان احتمال جریان پیدا می کند. اما اگر یقین نداریم و احتمال زیاد می دهیم که مثل هم باشند، اکثریت به حال خود باقی می ماند ولی ارزش احتمالی کاهش می یابد.

نقد و بررسی دلایل رأی اول

- آخرین دلیلی که در فهرست ادله‌ی رأی اول مورد اشاره قرار گرفت، تمسک به اطلاعات و عمومات تأسی بود. مجموعه آیات و روایات وارد در این زمینه، پیامبر را به عنوان اسوه در تمامی زمان‌ها و برای تمامی بشر معرفی می‌کند و بیان می‌دارد که همه‌ی رفتارها و گفتارهای پیامبر و از جمله رفتار و گفتار مشکوک باید مورد تبعیت قرار گیرد. بیان حضرت علی علیه السلام در خطبه‌ی ۱۶۰ از جمله این ادله بود که به صورت صریح و روشن مردم را به تأسی از پیامبر دعوت می‌نمود.